

Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk o Wychowaniu

IZABELA KAMIŃSKA-JATCZAK

ORCID: 0000-0001-9556-0470
izabela.kaminska@now.uni.lodz.pl

*Od krytycznej diagnozy środowiska do upelnomocniającego
wsparcia informacyjnego dla rodziców z niepełną władzą
rodzicielską*

From a Critical Diagnosis of the Environment to Empowering Informational Support for Parents
with Limited Parental Authority

PROPOZYCJA CYTOWANIA: Kamińska-Jatczak, I. (2024). Od krytycznej diagnozy środowiska do upelnomocniającego wsparcia informacyjnego dla rodziców z niepełną władzą rodzicielską. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*, 37(4), 163–180. DOI: 10.17951/j.2024.37.4.163-180.

ABSTRAKT

Artykuł przedstawia refleksję nad przebiegiem projektu socjalnego „Rodzicu, poznaj swoje prawa”, w ramach którego stworzono narzędzie wsparcia informacyjnego dla rodziców z niepełną władzą rodzicielską. Celem tych rozważań jest namysł nad typem oferowanego wsparcia informacyjnego, które może stać się narzędziem rzeczywistego upelnomocnienia rodziców. Projekt zrealizowano w formule łączącej badanie, działanie i kształcenie, przy ścisłej współpracy studentów i ekspertów. Artykuł opisuje poszczególne etapy projektu, bazując na podejściu opartym na prawach w pracy socjalnej (*rights-based approach*), które traktuje odbiorców wsparcia jako posiadaczy praw (*rights-holders*) i koncentruje się na opracowywaniu rozwiązań, które respektują ich prawa i godność. W artykule przedstawiono genezę pomysłu opartego na krytycznej diagnozie sytuacji rodziców, procesie gromadzenia wiedzy, organizacji warsztatów oraz interdyscyplinarnej pracy nad poradnictwem. Wnioski z projektu wskazują na potrzebę aktywnego włączania rodziców w procesy decyzyjne, ciągłej ewaluacji i aktualizacji narzędzi wsparcia informacyjnego oraz interdyscyplinarnej współpracy instytucji, aby skuteczniej wzmacniać pozycję rodziców ze zmienionym zakresem władzy rodzicielskiej.

Słowa kluczowe: wsparcie informacyjne; rodzice z niepełną władzą rodzicielską; podejście oparte o prawa w pracy socjalnej; badanie – działanie – kształcenie – upelnomocnianie

WPROWADZENIE

Tekst prezentuje przykład projektu socjalnego „Rodzicu poznaj swoje prawa”¹, w ramach którego studenci, współpracując interdyscyplinarnie, opracowali narzędzie wsparcia informacyjnego dla rodziców z niepełną władzą rodzicielską. W projekcie pełniłam rolę opiekuna merytorycznego, współorganizatora działań, oraz, na różnych etapach, stawałam się współrealizatorem, obserwatorem uczestniczącym i nieuczestniczącym.

Refleksja, którą podejmuję, ma na celu nie tylko rekonstrukcję działań projektowych, ale również krytyczne spojrzenie na wymogi skutecznego wsparcia informacyjnego. Celem tekstu jest poszukiwanie odpowiedzi na pytanie – jakie wsparcie informacyjne może stać się narzędziem rzeczywistego upelnomocnienia rodziców? Tekst zawiera analizę działań projektowych i wynikające z niej wnioski krytyczne, co pozwala na sformułowanie rekomendacji mających na celu dalsze doskonalenie wsparcia informacyjnego oferowanego rodzicom z niepełną władzą rodzicielską.

KRYTYCZNA DIAGNOZA ŚRODOWISKA

Geneza pomysłu na projekt była ściśle związana z partycypacyjnymi badaniami w działaniu wykorzystującymi metodę *photovoice* (Kamińska-Jatczak, 2024). Poprzez wystawę zdjęć oraz towarzyszące im narracje ówcześni uczestnicy tamtych badań – rodzice w sytuacji wieloprobemowej, a wśród nich również osoby z niepełną władzą rodzicielską – zabrali głos w przestrzeni publicznej², zwracając uwagę na kluczowe uwarunkowania systemowe, które w znaczący sposób wpływają na ich złożoną sytuację³. Jednym z problemów, który wyraźnie

¹ Projekt był realizowany od września 2023 do maja 2024 w ramach grantu SIENCE HUB UŁ, nr umowy: 54803/2021/2022, we współpracy z partnerem zewnętrznym – Centrum Administracyjnym Pieczy Zastępczej w Łodzi.

² Wystawa fotogłosów rodziców połączona z dyskusją panelową odbyła się 20 lutego 2023 roku w Fabryce Aktywności Miejskiej i stanowiła kamień milowy w projekcie partycypacyjnym zatytułowanym – „Tworzymy obrazy wydobywamy nasze głosy” Inicjatywa Doskonałości-Uczelnia Badawcza (IDUB). Wydarzenie rozpoczęło tydzień pod hasłem „Otwórzmy wszystkie drzwi” organizowany przez Zespół ds. Przeciwdziałania Wykluczeniu Społecznemu Biura Aktywności Miejskiej UMŁ.

Fotorelacja z wydarzenia: *Tworzymy obrazy, wydobywamy nasze głosy – wystawa w ramach IDUB* (2023) <https://www.uni.lodz.pl/aktualnosc/szczegoly/tworzymy-obrazy-wydobywamy-nasze-glosy-wystawa-w-ramach-idub> (dostęp: 21.10.2024).

³ Rodzice zwracali również uwagę na potrzebę wprowadzenia asystentury usamodzielnienia, czyli towarzyszenia dorosłym wychowankom pieczy zastępczej, na szerszą skalę, w ramach rozwiązań systemowych, a nie tylko dobrych praktyk realizowanych przez nieliczne organizacje pozarządowe w naszym kraju; postulowali stworzenie większej liczby miejsc, gdzie mogą przebywać samotne matki z dziećmi; zmianę reagowania na przemoc domową, tak by nie rozdzielać rodzica

zidentyfikowali, było poczucie zagubienia oraz niezrozumienie przepisów prawnych i procedur sądowych stanowiących ramy instytucjonalne dla ich działań. Z jednej strony oczekuje się od nich skuteczności w procesie odzyskiwania dzieci z instytucji pieczy zastępczej, z drugiej zaś odczuwają brak dostępu do zrozumiałych, rzetelnych informacji o ich prawach i obowiązkach rodzicielskich oraz możliwościach działania w kontekście trwających postępowań sądowych. W toku debaty wywołanej głosami rodziców zrodził się pomysł opracowania poradnika wyjaśniającego skomplikowane procedury sądowe prostym, zrozumiałym językiem, co stanowiłoby realne wsparcie dla osób starających się o powrót dzieci z pieczy zastępczej.

Przywoływany projekt partycypacyjny, w którym rodzice pełnili aktywną rolę, stał się katalizatorem do przeprowadzenia krytycznej diagnozy środowiska, opartej na ich doświadczeniu (*experiential knowledge*), traktowanym jako wartościowe źródło wiedzy. Został otwarty dialog obywatelski, który zyskał na znaczeniu dzięki włączeniu perspektywy rodziców do debaty publicznej. Stało się to podstawą do projektowania działań ukierunkowanych na wsparcie informacyjne spełniające funkcję upelnomocniającą, a więc zawierające wiedzę identyfikowaną przez grupę rodziców jako przydatną w zrozumieniu ich praw i obowiązków rodzicielskich oraz zrozumiałą, czyli czytelną i symbolicznie dostępną.

Taki krytyczny sposób diagnozowania środowiska wpisuje się w nurt pracy socjalnej opartej na podejściu partycypacyjnym i krytycznym, która dąży do wyzwolenia świadomości krytycznej osób marginalizowanych (Boryczko, 2017) oraz do ich rzeczywistego włączenia w procesy podejmowania decyzji (Beresford, 2019). Partycypacyjne podejście tworzy przestrzeń, w której grupy marginalizowane mogą mówić własnym głosem, a ich doświadczenia stają się podstawą do projektowania bardziej podmiotowych i adekwatnych form wsparcia. Takie działania nie tylko umożliwiają odbudowanie relacji między użytkownikami usług a instytucjami, ale także prowadzą do aktywizmu społecznego, który może przekształcić polityki społeczne, sprzyjając demokracji partycypacyjnej (Croft, Beresford, 1992). Demokracja ta opiera się na bezpośrednim zaangażowaniu obywateli, zwłaszcza tych korzystających z usług społecznych, w procesy decyzyjne dotyczące kształtu tych usług, co umożliwia im pełnienie roli konsultantów przy projektowaniu i wdrażaniu rozwiązań wspierających (Beresford, 2018).

doznającego przemocy od dzieci. Wspominali także o barierach dotyczących kontaktów z dziećmi wywołanych na przykład brakiem wystarczającej liczby miejsc przeznaczonych do takich kontaktów, czy też ograniczaniem tych kontaktów przez pieczę instytucjonalną, czy też rodziny zastępcze. Poprzez swoje historie upominali się o podmiotowe traktowanie ze strony innych i nieuleganie stereotypowemu, jednostronnemu postrzeganiu tej grupy osób.

PODEJŚCIE OPARTE O PRAWA (*RIGHTS-BASED APPROACH*) I JEGO ZASTOSOWANIE PRAKTYCZNE

Ramą dyskursywną, z którą korespondują działania badawcze i wdrożenia na rzecz upelnomocniającego wsparcia informacyjnego dla rodziców, jest podejście oparte na prawach w pracy socjalnej (*rights-based approach*) (Androff, 2016). Podejście to wprowadza optykę rozumienia klientów, użytkowników usług społecznych, przedstawicieli grup wrażliwych (*vulnerable populations*), zagrożonych (*risk populations*), jako posiadaczy praw (*rights-holders*), którzy doświadczają niesprawiedliwości za każdym razem, kiedy pojawia się defaworyzacja czy też opresja wywołana nierespektowaniem praw człowieka (por. Androff, 2016, s. 34). Jak słusznie zauważa Jane McPherson (2020), takie podejście zmierza do dekonstruowania tradycyjnej dynamiki władzy opartej, między innymi, na statusie społecznym i tworzy oczekiwania, że wszystkie istoty ludzkie będą słuchane i traktowane z godnością (McPherson, 2020, s. 62). W tym ujęciu działania wspierające koncentrują się na walce o sprawiedliwość społeczną, która wymaga stawiania sobie ambitnych celów (McPherson, 2020, s. 61). Jak słusznie zauważa przywoływana praktyczka i badaczka pracy socjalnej – „potrzeba dachu nad głową klienta może zostać zaspokojona poprzez skierowanie go do schroniska; zabezpieczenie jego prawa do mieszkania wymaga długoterminowego zaangażowania w zmiany społeczne i polityczne” (McPherson, 2020, s. 61).

Podejście oparte na prawach bazuje na założeniu, że podstawową orientacją dla praktyki pracy socjalnej powinno być urzeczywistnianie praw człowieka wyrażonych poprzez poszanowanie pięciu kluczowych zasad – godności, niedyskryminacji, partycypacji, przejrzystości i odpowiedzialności (Androff, 2016, s. 25; Androff, 2018). Według Davida Androffa kluczowe jest tworzenie orientacji działania, która wyraża się poprzez wprowadzanie tych zasad w życie.

U podstaw respektowania zasady godności ludzkiej leży koncepcja samostanowienia (*self-determination*), a więc tworzenia uwarunkowań relacyjnych i strukturalnych, które sprawiają, że ludzie mają rzeczywistą możliwość wyboru (Androff, 2016, s. 35). Taka możliwość pojawia się dopiero, kiedy tworzymy warunki społeczne sprzyjające wyrażaniu siebie, podejmowaniu decyzji, między innymi poprzez dostarczanie wystarczającej i pełnej informacji, co uwalnia od strachu i wprowadza poczucie bezpieczeństwa (por. Androff, 2016, s. 36). W projekcie „Rodzicu poznaj swoje prawa” realizowaliśmy tę zasadę poprzez uwzględnienie perspektywy rodziców w procesie projektowania wsparcia informacyjnego, które było zorientowane na przeciwdziałanie strukturalnej nierówności w postaci braku równego dostępu do zrozumiałej wiedzy o prawach i obowiązkach rodzicielskich oraz procedurach sądowych, z którymi mieli do czynienia rodzice. Chcieliśmy, by rodzice uzyskali dostęp do informacji, które pomogą im zrozumieć, jakie są

ich możliwości, z których w świetle prawa mogą korzystać, tak by ich wzmocnić i dać większe poczucie bezpieczeństwa oraz sprawczości.

Zasada niedyskryminacji w praktyce oznacza pomoc grupom doświadczającym dyskryminacji poprzez inkluzję oraz zapewnienie dostępu do wsparcia odpowiadającego na ich szczególne potrzeby⁴ (Androff, 2016, s. 38). Podkreśla się również niehierarchiczne podejście do pomocy, które postuluje zmniejszanie różnicy władzy w relacji i piętnuje wszelkie nadużycia dokonane w imię pomagania innym (Androff, 2016, s. 39–40). W projekcie zasada ta została uwzględniona poprzez tworzenie wsparcia informacyjnego na podstawie badania stanu wiedzy rodziców na temat ich praw i obowiązków rodzicielskich oraz nacisk, jaki położyliśmy na budowanie partnerskich relacji z rodzicami podczas warsztatów, by zweryfikować, na ile zestaw proponowanych im informacji odpowiada ich oczekiwaniom, potrzebom i zawiera zrozumiałe dla nich przekaz. W ten sposób uwzględniliśmy również zasadę partycypacji, nie traktując rodziców w procesie reintegracji nie tylko jako respondentów dostarczających nam określonych odpowiedzi na zadawane pytania, ale również jako osoby z którymi staraliśmy się współpracować, by opracowywać wsparcie włączające ich głos (por. Wronka, 2008).

Czwartą zasadą pracy socjalnej opartej na prawach człowieka jest przejrzystość⁵. Dotyczy ona przede wszystkim dostępu do jasnych informacji, zwłaszcza tych strategicznych, dotyczących reguł sprawowanej władzy i podstaw podejmowanych decyzji (Androff, 2016, s. 41). Zasada ta stała się podstawą naszych działań, ponieważ w toku dyskusji obywatelskiej zauważyliśmy potrzebę stworzenia narzędzia informacyjnego, które dawałoby dostęp do rzetelnych, sprawdzonych i zrozumiałych informacji na temat regulacji prawnych związanych z prawami rodzica ze zmienionym zakresem władzy rodzicielskiej, co pozwoliłoby mu lepiej zrozumieć decyzje i procedury sądowe.

Praktyka oparta na prawach uwzględnia również zasadę odpowiedzialności. Z jednej strony chodzi o pociąganie podmiotów do odpowiedzialności za naruszenia praw człowieka (Androff, 2016, s. 42), z drugiej o rzecznictwo na rzecz respektowania i realizowania tych praw w życiu codziennym i instytucjonalnym (Androff, 2016, s. 43). W odniesieniu do tej zasady staraliśmy się realizować rzecznictwo na rzecz rodziców z niepełną władzą rodzicielską wśród instytucji pomocowych i sądowniczych – odpowiedzialnych za wsparcie dla tej grupy osób, poprzez

⁴ W podejściu opartym na prawach używa się kategorii populacji nieobjętej należytych wsparciem (*underserved population*) (Androff, 2016, s. 38), co wskazuje na to, jak systemy pomocowe mogą stanowić uwarunkowanie dla defaworyzacji, szczególnie w sytuacji, w której wzmacniają niesprawiedliwe i opresyjne rozwiązania.

⁵ Androff w kontekście wdrażania w życie zasady przejrzystości/transparentności upomina się również o uczynienie wszelkich nadużyć władzy nierespektujących praw człowieka czy też przejawów korupcji, kategorią diagnostyczną, tak by wnikliwie badać i raportować te przypadki (Androff, 2016, s. 41).

zorganizowanie konferencji podsumowującej projekt⁶, podczas której staraliśmy się zwracać uwagę na potrzebę tworzenia rozwiązań strukturalnych, nakierowanych na upelnomocnianie tej grupy osób, tak by uwzględnić ich prawa do zrozumiałej i pełnej informacji. Postulowaliśmy również potrzebę rzecznictwa i dalszych działań przeciwdziałających dyskryminacji rodziców, jak chociażby tworzenie rozwiązań zabezpieczających prawo do regularnych kontaktów z dziećmi przebywającymi w pieczy zastępczej, by nie były ograniczane lub uniemożliwiane.

BADANIE-DZIAŁANIE- KSZTAŁCENIE

Triada badanie–działanie–kształcenie zwraca uwagę na przenikające się procesy badania w polu działania i kształcenia czy też kształtowania, jakie zachodzi poprzez czynne uczestnictwo w środowisku, jego eksplorację analityczną i łączenie wiedzy teoretycznej z praktycznym wdrażaniem w życie określonych rozwiązań (por. Marynowicz-Hetka, 2006, s. 192). Idea ta od początku stanowiła trzon tworzenia projektu i była orientacją działania wynikającą z tradycji łódzkiej szkoły pedagogiki społecznej⁷, z którą powiązane jest kształcenie poprzez projektowanie socjalne (Marynowicz-Hetka, 2002; Telka, 2018).

Edukacyjny wymiar projektu był jego nieodłączną częścią. W projekt – oprócz przedstawicieli instytucji zewnętrznych – zostało zaangażowanych czterech studentów pedagogiki społecznej⁸, którzy przy wsparciu merytorycznym i organizacyjnym realizowali szereg działań: opracowywali narzędzia badawcze, wchodzili w środowiska rodzin i poznawali ich zakres wiedzy i niewiedzy na temat praw i obowiązków rodzicielskich oraz procedur sądowych, weryfikowali i uszczegóławiali pozyskiwane informacje poprzez kontakt z ekspertami (praktykami prawa rodzinnego i opiekuńczego), brali udział w działaniach warsztatowych z rodzicami,

⁶ 10 maja 2024 roku na Wydziale Nauk o Wychowaniu UŁ zorganizowaliśmy konferencję podsumowującą projekty SIENCE HUB UŁ – „Rodzicu poznaj swoje prawa” i „Znajdź siłę w mediacji”. Wydarzenie stało się platformą wymiany wiedzy i doświadczenia z przedstawicielami instytucji pomocowych i sądowych, związanych z odpowiedzialnością i gotowością do tworzenia upelnomocniającego wsparcia opartego o prawa człowieka.

⁷ W odniesieniu do „najnowszej” historii ową tradycję można odnosić do implementacji modelu kształcenia poprzez projektowanie adresowanego do praktyków pracy socjalnej, jaki rozwinął się w Polsce w latach 90. w ponadśrednich szkołach socjalnych oraz na niektórych uczelniach wyższych (m.in. Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Śląski w Katowicach), do kształcenia pedagogów społecznych w Katedrze Pedagogiki Społecznej UŁ w pierwszych latach XXI wieku (Marynowicz-Hetka, 2018, s. 15). Natomiast sięgając do tradycji źródłowej, należy przywołać kształcenie, jakie organizowała Helena Radlińska w ramach Studium Pracy Społeczno-Oświatowej WWP, w ramach którego studium byli włączani w prowadzenie badań terenowych, a efekty ich diagnoz były przedstawiane w środowisku instytucjonalnym (por. Brodowska, 1958).

⁸ Projekt realizowali studenci III roku pedagogiki społecznej: Sandra Chojnacka, Mateusz Dymowski, Aneta Grober i Jagoda Kazimierska.

byli włączeni we współpracę w opracowywaniu mini-poradnika dla rodziców, a także podejmowali refleksję nad przeprowadzonym badaniem-działaniem⁹.

Realizacja projektu była dla studentów znaczącym doświadczeniem edukacyjnym związanym z przyswajaniem wiedzy własnej oraz poczuciem sprawstwa i użyteczności prowadzonych badań w działaniu, o czym świadczą wypowiedzi studentek zawarte w sprawozdaniach:

Projekt „Rodzicu, poznaj swoje prawa” pozwolił mi nie tylko zdobyć cenną wiedzę i doświadczenie, ale także wnieść realną wartość dla rodziców i pracowników zawodów pomocowych. Dzięki zaangażowaniu całego zespołu i wsparciu ekspertów udało nam się stworzyć wartościowy poradnik oraz zrealizować szereg działań edukacyjnych i ewaluacyjnych. Jestem dumna z osiągniętych rezultatów i wdzięczna za możliwość uczestniczenia w tak ważnym przedsięwzięciu. Ponadto dzięki projektowi rozpoczęłam rozwój zawodowy jako kurator społeczny, odkrywając siebie w tej roli i zdobywając cenne doświadczenia, które wzbogacają moją ścieżkę kariery (Chojnacka, Dymowski, Grober, Kazimierska, 2024).

Po raz pierwszy miałam bezpośredni kontakt z tak trudnymi sytuacjami rodzinnymi. Wchodzenie w środowiska tych osób, obserwowanie ich codziennych problemów oraz wysłuchiwanie osobistych zwierzeń było dla mnie bardzo trudne. [...] Kuratorzy muszą dźwigać ogromny ciężar emocjonalny i psychiczny, co budzi we mnie ogromny podziw. To doświadczenie pozwoliło mi zrozumieć, jak wymagająca jest ich praca oraz jak wiele poświęceń wymaga. [...] projekt otworzył mi oczy na wiele spraw i umocnił moje przekonanie, że w przyszłości chciałabym pomagać ludziom w inny sposób. Zrozumiałam, jak ważne jest wsparcie, edukacja i informacja dla rodziców w trudnych sytuacjach życiowych. Samo stworzenie poradnika dla rodziców ze zmienioną władzą rodzicielską jest dla mnie ogromnym osiągnięciem. Mam nadzieję, że będzie on wartościowym źródłem informacji i wsparcia dla wielu osób. Wierzę, że efekty naszej pracy zaowocują w przyszłości i przyniosą realną pomoc potrzebującym (Chojnacka i in., 2024).

W czasie realizowania projektu zachodziło zatem integrowanie doświadczenia indywidualnego z refleksją nad podejmowanym działaniem, co stanowiło edukacyjny wymiar projektu dotyczący kształtowania refleksyjnych praktyków mogących odkrywać użyteczność przyswajanej wiedzy w jej zastosowaniu praktycznym (por. Marynowicz-Hetka, 2018).

GROMADZENIE WIEDZY¹⁰

Żeby stworzyć narzędzie informacyjne odpowiadające na wyzwania prawne i wynikające z nich problemy oraz dylematy, z którymi borykają się rodzice,

⁹ Na bazie projektu studenci podejmowali refleksję nad wybranym aspektem zrealizowanego działania, co pozwoliło im przygotować prace licencjackie rozwijające następujące tematy: *Kategoryzowanie rodzin przez asystentów rodziny. Analiza dokumentacji formalnej; Perspektywy rozumienia rodzin z trudnościami; Sposoby przezwycięzania barier komunikacyjnych w pracy socjalnej z rodziną; Wyzwania w pracy rodzinnych kuratorów sądowych.*

¹⁰ Paragraf powstał na podstawie niepublikowanego pismnego opracowania projektu socjalnego „Rodzicu poznaj swoje prawa” (Chojnacka, Dymowski, Grober, Kazimierska, 2024).

opracowano kwestionariusze wywiadów, za pomocą których określono ich poziom wiedzy w zakresie ram prawnych i procedur sądowych, które określają ich prawa, możliwości i obowiązki.

Studentom udało się przeprowadzić 28 wywiadów kwestionariuszowych z rodzicami¹¹ – klientami Centrum Administracyjnego Pieczy Zastępczej (CAPZ) w Łodzi, starającymi się o powrót potomstwa z instytucji pieczy zastępczej. Odpowiedzi udzieliły 22 kobiety i 6 mężczyzn w wieku między 31. a 40. rokiem życia. Trzynaście osób posiadało wykształcenie podstawowe, 8 – średnie, a 7 – zawodowe. Dwadzieścia cztery osoby miały ograniczoną władzę rodzicielską. Pozostali badani jednokrotnie wskazywali, że posiadają pełną, zawieszoną, odebraną władzę rodzicielską. Jeden rodzic wskazał, że nie jest pewny zakresu swojej władzy rodzicielskiej (Chojnacka i in., 2024).

Na podstawie diagnozy przeprowadzonej poprzez wywiady z rodzicami studenci wyodrębnili główne obszary niewiedzy rodziców dotyczące praktycznych aspektów prawa rodzinnego. Przy czym sposób ich wnioskowania – jak zauważają studenci – opierał się na zwróceniu szczególnej uwagi na ilość odpowiedzi błędnych oraz najbardziej zróżnicowanych (Chojnacka i in., 2024).

Studenci zwrócili uwagę na to, że rodzice nie mieli pełnej wiedzy na temat „urlopowania dziecka” – 23 osoby wskazały błędną definicję tego pojęcia, zaznaczając odpowiedź – „stopniowe powracanie dziecka do rodziny biologicznej”. Pomimo że 21 osób zadeklarowało, iż wie, kiedy można urlopować dziecko, tylko 10 respondentów z tej grupy potrafiło prawidłowo wskazać okoliczności i wymogi z tym związane¹². Pozostałe osoby udzielały odpowiedzi wybiórcze, bez uwzględnienia kontekstu prawnego, takie jak: dni wolne od nauki, tj. święta, ferie, wakacje (9 respondentów), dobry stan zdrowotny dziecka i stabilna sytuacja życiowo-materialna (2 respondentów) (Chojnacka i in., 2024).

Zidentyfikowano także niepełną wiedzę rodziców w zakresie ich prawa do kontaktów z dzieckiem w pieczy zastępczej, 16 respondentów odpowiedziało bowiem, że o przebiegu i częstotliwości ich kontaktów zawsze ma prawo decydować rodzina zastępcza lub dyrektor placówki opiekuńczo-wychowawczej, natomiast trzy osoby nie znały odpowiedzi na to pytanie. Dziewięć osób wiedziało, że co do zasady o ograniczeniu częstotliwości ich kontaktów z dzieckiem decyduje

¹¹ Kwestionariusze wywiadów składały się z metryczki oraz trzech części tematycznych zatytułowanych: władza rodzicielska, piecza zastępcza, postępowanie sądowe. Kwestionariusz zawierał 42 pytania: 26 pytań zamkniętych jednokrotnego wyboru, 1 pytanie zamknięte wielokrotnego wyboru, 2 pytania półotwarte, 13 pytań otwartych.

¹² Urlopowanie dziecka oznacza tymczasowe wyjście dziecka spod opieki zastępczej i powrót do rodziny biologicznej na określony czas. Dopóki postępowanie sądowe prawomocnie się nie zakończy, decyzję dotyczącą urlopowania dziecka podejmuje sędzia. Później decyzję w tej sprawie podejmuje dyrektor placówki opiekuńczo-wychowawczej, bądź rodzina zastępcza.

sąd¹³, jednak wskazywali na realia, w których ich kontakty odbywają się rzadziej, niż by sobie tego życzyli (Chojnacka i in., 2024). Odpowiedzi rodziców należy również powiązać z uwarunkowaniami, w jakich odbywają się ich kontakty, które wymuszają dostosowanie się do trybu funkcjonowania placówki opiekuńczo-wychowawczej określającej godziny różnych zajęć, w tym wizyt rodziców, oraz posiadającej ograniczone możliwości lokalowe z uwagi na liczbę dzieci. Natomiast rodzina zastępcza często opiekuje się więcej niż jednym dzieckiem i ze względu na mnogość obowiązków nie zawsze może zorganizować spotkanie z rodzicami biologicznymi.

Studenci zauważyli także, że nie wszyscy rodzice rozumieją swoje prawa w związku z procedurami sądowymi. Siedem osób sądziło, że w przypadku niemożności reprezentowania dziecka w sądzie może to zrobić ich krewny. Siedmiu respondentów nie wiedziało, w jaki sposób można odwołać się od postanowień sądu, 10 – nie знаło możliwości wglądu w akta sądowe, 9 – nie wiedziało, że może korzystać z pomocy adwokata z urzędu, a 13 nie potrafiło wskazać, w jakich okolicznościach jest to możliwe. Połowa respondentów nie wiedziała o możliwości, jaką jest rozmowa z przełożonym kuratora na temat prowadzonego nadzoru (Chojnacka i in., 2024). Pojawiło się również przypuszczenie, że rodzicom sprawia trudność rozróżnienie niektórych pojęć, co utrudnia im przyswajanie potrzebnej im wiedzy. Siedmiu rodziców błędnie wskazało wiek graniczny dziecka, do którego sprawowana jest nad nim władza rodzicielska, co może sugerować kłopot z odróżnieniem terminu „władza rodzicielska” od pojęcia odpowiedzialności rodzica za dziecko w życiu dorosłym.

Studenci zwrócili również uwagę na to, że badani nie w każdym przypadku wiedzieli o możliwości skorzystania z usługi prawnika z urzędu czy z darmowych porad prawnych, chociaż dane liczbowe były w tym względzie niejednoznaczne – 25 osób deklarowało wiedzę na temat możliwości skorzystania z darmowych porad prawnych, 19 – potwierdzało możliwość skorzystania z usług prawnika z urzędu, ale już tylko 13 respondentów wskazało poprawną odpowiedź dotyczącą okoliczności, w których taka pomoc prawna może zostać przyznana (Chojnacka i in., 2024).

Proces gromadzenia wiedzy przebiegał również w konsultacji z ekspertami. Przeprowadzono siedem wywiadów eksperckich z praktykami prawa rodzinnego i opiekuńczego¹⁴ – z trzema sędziami, czterema prawnikami. Eksperci wskazali

¹³ Zgodnie z polskim prawem rodzice mają prawo do kontaktów z dzieckiem umieszczonym w rodzinie zastępczej lub innej instytucji pieczy zastępczej, chyba że sąd rodzinny zakaże im tych kontaktów. Rodzic powinien przede wszystkim zorientować się w treści orzeczenia sądu regulującego jego kontakty z dzieckiem.

¹⁴ Dyspozycje do wywiadów eksperckich odnosiły się do następujących zagadnień: rekomendacji dotyczących treści zawartych w poradniku; wyjaśnienia przepisów prawnych w zakresie urlopowania dziecka; trybu postępowań sądowych, szczególnie niejawnych; regulacji kontaktów

obszary, które powinny zostać omówione w mini-poradniku przeznaczonym dla rodziców.

Zwrócili uwagę na znaczenie komunikacji z sądem. Jednogłośnie podkreślili, że skuteczna komunikacja z sądem jest kluczowym elementem w procesie odzyskiwania pełni władzy rodzicielskiej¹⁵. Zdaniem ekspertów rodzice muszą być świadomi konieczności odbierania korespondencji sądowej, czytania pism sądowych ze zrozumieniem¹⁶ oraz bieżącego informowania sądu o swoich postępach. Eksperci zasugerowali, aby podkreślić znaczenie dokumentowania postępów poprzez zaświadczenia z ukończonych szkoleń, terapii czy podjętej pracy (Chojnacka i in., 2024).

Kolejno zwrócono uwagę na znaczenie przygotowania do rozprawy sądowej, co obejmuje zarówno sposób zachowania się w sądzie, jak i przygotowanie merytoryczne. Eksperci zwrócili uwagę na konieczność uświadamiania rodziców, jak wygląda przebieg rozprawy oraz jakie znaczenie ma odpowiednie przygotowanie narracji, którą będą przedstawiać sędziemu. Dodatkowo podkreślono konieczność dostosowania się do coraz częstszych rozpraw online, co wymaga zadbania o odpowiedni sprzęt oraz środowisko podczas połączenia (Chojnacka i in., 2024).

Zwrócono uwagę na nieznaną przez rodziców praw dotyczących kontaktów z dzieckiem, szczególnie w kontekście ograniczenia lub zawieszenia władzy rodzicielskiej. Zaznaczono, że niezależnie od statusu władzy rodzicielskiej rodzic ma prawo do kontaktu z dzieckiem, o ile sąd nie postanowił inaczej. Podkreślono również, że pojęcie „urlopowania” jest często niejasne dla rodziców i nie wiedzą, jak z niego skorzystać. Eksperci zasugerowali, aby mini-poradnik zawierał szczegółowe wyjaśnienie tego pojęcia oraz procedurę składania wniosków (Chojnacka i in., 2024).

W wywiadach eksperci wyjaśnili różnice między posiedzeniami niejawnymi, jawnymi i z wyłączeniem jawności. Podkreślili znaczenie obecności rodziców na posiedzeniach jawnych, co pozwala im na przedstawienie swojej wersji wydarzeń oraz wniosków dowodowych. Rodzice muszą być świadomi, że nieobecność na takich posiedzeniach może działać na ich niekorzyść.

rodzica z niepełną władzą rodzicielską z dzieckiem; pytań z jakimi zgłaszają się rodzice do sądu, wobec których toczy się postępowanie w przedmiocie władzy rodzicielskiej; rekomendacji dotyczących zmian prawnych w obrębie prawa rodzinnego i opiekuńczego.

¹⁵ Krytyczny głos w tej sprawie odnosi się do perspektywy rodzica, który nie posiada stałego miejsca zamieszkania i jest zmuszony często je zmieniać, co powoduje, że sąd może nie wiedzieć o jego aktualnym miejscu pobytu. Oczywiście rodzic ma obowiązek bieżącego informowania sądu o każdej zmianie swojego przebywania, ale gdyby taka komunikacja odbywała się również drogą elektroniczną, być może, niekiedy proces kontaktu rodzica z sądem byłby łatwiejszy.

¹⁶ Punkt widzenia ekspertów reprezentuje oczekiwania instytucji. Natomiast łącząc tę perspektywę z podejściem upelnomocniającym nakierowanym na prawa rodziców, należałoby wprowadzić rozwiązania systemowe podwyższające ich wiedzę prawną.

Eksperci zgodnie uznali, że odzyskanie pełni władzy rodzicielskiej wymaga aktywnej współpracy rodziców z sądem, kuratorem, asystentem rodziny oraz innymi instytucjami wsparcia. Kluczowym elementem jest zaangażowanie rodziców w powierzane im zadania, co przekłada się na decyzje sądu. Eksperci podkreślili również, że dobro dziecka musi być nadrzędnym celem wszystkich działań podejmowanych w trakcie postępowania sądowego (Chojnacka i in., 2024).

PRACA WARSZTATOWA Z RODZICAMI¹⁷

W procesie realizacji projektu zależało nam na tym, by aktywizować rodziców i uwzględniać ich głos w procesie powstawania poradnika. Chcieliśmy również odejść od sformalizowanego formatu spotkań na rzecz budowania atmosfery zaufania sprzyjającej wymianie doświadczeń i refleksji. Było to podyktowane obserwacją nieuczestniczącą, jaką studenci przeprowadzili podczas szkolenia dotyczącego podwyższania kompetencji rodzicielskich, organizowanego dla rodziców w procesie reintegracji rodziny¹⁸. Odczucia studentów były takie, że szkolenie było prowadzone w sposób wykładowy i zawierało wiele odniesień do wiedzy naukowej z zakresu psychologii czy pedagogiki, której rodzice mogli nie rozumieć. Wyciągając wnioski z przeprowadzonej obserwacji, zależało nam na tym, by przeprowadzić szkolenie z wykorzystaniem metod warsztatowych i aktywizujących uczestników we wspólną pracę i położyć nacisk na komunikatywność i zrozumiałość przekazywanych treści.

Początkowym założeniem projektowanych warsztatów była walidacja komunikacyjna wstępnie opracowanego poradnika, rozumiana jako zweryfikowanie trafności i zrozumiałości zawartych w nim treści przez potencjalnych odbiorców, do których był skierowany¹⁹. W toku prac okazało się jednak, że tak postawiony cel nie jest możliwy do zrealizowania, ponieważ wymagałby odpowiedniego przygotowania rodziców do warsztatów. Każdy z rodziców musiałby wcześniej przeczytać opracowane treści i zaznaczyć bardziej lub mniej zrozumiałe miejsca, a także mieć czas na swoje przemyślenia w tym zakresie, którymi będzie mógł się z nami podzielić. W praktyce jednak okazało się, że taki poziom zaangażowania

¹⁷ Warsztaty zostały przeprowadzone w dniach 27.02., 06.03.2024 na terenie Centrum Administracyjnego Pieczy Zastępczej w Łodzi. Wzięło w nich udział 12 rodziców: 10 kobiet i 2 mężczyzn. Były prowadzone przez kuratora specjalistę Mateusza Korzeniowskiego z Sądu Rejonowego w Zgierzu wraz ze studentami, którzy monitorowali przebieg prac w mniejszych grupach. Rodzice otrzymali certyfikaty uczestnictwa w warsztatach, które mogli potem okazać w sądzie.

¹⁸ Obserwacja została przeprowadzona podczas praktyk odbytych w ramach realizacji projektu.

¹⁹ Przyjęte rozumienie stanowi pewien wariant pojmowania walidacji komunikacyjnej, która wśród badaczy jakościowych służy weryfikacji trafności przyjętych interpretacji przez osoby, których owe interpretacje dotyczą (Szmidt, Modrzejewska-Świgulska, 2014).

wymagał od rodziców nie tylko znacznych zasobów czasowych, ale także odpowiedniego wsparcia i kompetencji w zakresie samodzielnej analizy treści. Warunkiem skutecznej walidacji komunikacyjnej było bowiem dogłębne zrozumienie poruszanych zagadnień i refleksja nad nimi, co w kontekście ograniczeń czasowych oraz wielości obowiązków rodzicielskich okazało się trudne do osiągnięcia. Ponadto samo przyswojenie treści poradnika oraz identyfikacja ewentualnych niejasności wymagałaby od uczestników nie tylko motywacji, ale także pewnych umiejętności analitycznych, co mogło stanowić wyzwanie, biorąc pod uwagę zróżnicowany poziom wykształcenia i doświadczeń życiowych rodziców. W rezultacie kluczowe okazało się przeformułowanie założeń walidacji i ukierunkowanie warsztatów na wzbudzenie refleksji rodziców nad zrozumieniem logiki działania instytucji sądowniczych względem nich oraz namysł nad postępowaniem, które zwiększa ich szanse na odzyskanie dziecka. Pytaliśmy również rodziców o ich opinie dotyczące treści, które powinny się znaleźć w poradniku.

W celu zapewnienia rodzicom sprzyjających warunków dla otwartej i nieskrępowanej komunikacji zorganizowaliśmy pracę w małych grupach roboczych moderowanych przez poszczególnych studentów. Natomiast kurator – współprowadzący warsztaty – omawiał wypowiedzi zebrane w mniejszych grupach i komentował je w odniesieniu do wiedzy z doświadczenia, jaką zgromadził, prowadząc nadzory w pionie rodzinnym.

Przebieg warsztatów dotyczył: omówienia działania instytucji sądu rodzinnego zorientowanej na zabezpieczenie „dobra dziecka”²⁰ i wskazanie konkretnych przypadków, w których zastosowanie zabezpieczenia tego dobra odbyło się poprzez powierzenie dziecka pieczy zastępczej; sporządzenia planu działania rodzica chcącego odzyskać dziecko; analizy przypadków, w których zostały wykorzystane autentyczne historie z doświadczeń zawodowych kuratora rodzinnego; zebrania opinii na temat przydatnych treści, które powinny znaleźć się w mini-poradniku.

Analizując realizację warsztatów w odniesieniu do pytania o jakość wsparcia informacyjnego, które może służyć upelnomocnianiu rodziców, warto zbudować kilka krytycznych refleksji.

Pomimo intencji stworzenia przestrzeni sprzyjającej aktywności i zaangażowaniu rodziców sposób prowadzenia warsztatów tworzył dysproporcję w udostępnianiu przestrzeni, prowadzący często bowiem opatrywał rozbudowanymi przykładami krótkie, „hasłowe” wypowiedzi rodziców. Na przykład rodzice

²⁰ „Dobro dziecka” jest pojęciem operacyjnym dla instytucji sądowniczych i pomocowych, ponieważ kierują się nim przedstawiciele tych instytucji w toku oddziaływań na rodzinę i pod tym kątem dokonują interpretacji sytuacji, w której uczestniczą. W aktach prawnych nie jest rozwijana definicja „dobra dziecka”. Jedynie w *Ustawie z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka* jest zapis o podejmowaniu działań zmierzających do ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem (art. 3, ust. 3).

wskazywali powody, które ich zdaniem mogą przyczynić się do powierzenia ich dziecka pieczy zastępczej w sposób hasłowy, wymieniając „zaniedbania żywieniowe”, na co kurator odpowiedział, omawiając ten potencjalny powód przykładem z praktyki:

Miałem kiedyś taki nadzór, w którym kobieta miała córkę, która miała już indywidualne nauczanie. Z uwagi na to, że była bardzo otyła, ale była tak otyła, że ona już w zasadzie z trudem wstawała z łóżka, ale przy łóżku stała dwulitrowa Coca-Cola, dwie paczki chipsów i tak dalej. Matka w ten sposób rozumiała to dobro dziecka, że ona daje jej wszystko, daje jej słodczyce, daje jej jakieś tam przekąski słone, daje jej to, co lubi najbardziej do picia. Natomiast doprowadziła dziecko w ten sposób tak naprawdę do niepełnosprawności. Tak. I teraz praca z taką matką jest bardzo trudna, czy z takim rodzicem [...]. Chodzi o to, że takie działania, czasami rodziców, to źle pojęta dobroć wobec dziecka. Może właśnie skutkować większą krzywdą. I o tym też powinno się rozmawiać z przedstawicielami różnych instytucji. Chociażby po to, żeby uzyskać jakąś poradę, co należałoby zrobić, żeby przełamać w sobie ten taki, te złe nawyki rodzicielskie²¹.

Taki sposób prowadzenia warsztatów mógł spełniać funkcję tłumaczenia rodzicom logiki działania przedstawicieli instytucji sądowniczych, ale z drugiej strony stawiało to ich w pozycji niesymetrycznej. Można by było odwrócić tę sytuację, wykorzystując przykłady konkretnych sytuacji zaczerpnięte z doświadczenia rodziców jako wyjściowe, pozwolić opowiedzieć im swoje historie z własnej perspektywy, a następnie dokonać ich interpretacji, odsłaniając punkt widzenia instytucji.

Podczas spotkania z rodzicami ujawniły się ich obawy i trudne doświadczenia pochodzące z kontaktów z kuratorami, mówili na przykład:

Mam wrażenie, że mój kurator był taki, że on robił wszystko, żeby mi zabrać to dziecko, a nie żeby mi pomóc.

Pierwszym kuratorem, z którym miałam styczność do sierpnia tamtego roku, no to ten kontakt był bardzo, bardzo osłabiony, bo się doprosić żadnego spotkania nie mogłam. A jak już się umawialiśmy, to nie przyjeżdżał.

Prowadzący opierając się na własnych doświadczeniach w pracy z nadzorowanymi, starał się przełamywać barierę nieufności rodziców poprzez niesformalizowany sposób prowadzenia warsztatów oraz kreowanie wizerunku kuratora nie tylko jako osoby kontrolującej, ale również wspierającej i przychyłnej. Jednakże jego działania mogły nie być skuteczne ze względu na szersze uwarunkowania systemowe, w których funkcjonują rodzice. Ich nieufność można rozumieć w kontekście osobistej historii kontaktów z przedstawicielami instytucji i szerszych uwarunkowań systemowych, które na nie wpłynęły, co należy brać pod uwagę przy realizowaniu działań zmierzających do ich upelnomocnienia.

²¹ Cytowane fragmenty w tym paragrafie pochodzą z zapisu przebiegu warsztatów.

Istotną częścią pracy warsztatowej było zebranie opinii uczestników na temat treści, jakie powinny zostać zawarte w poradniku. Rodzice wyrażali potrzebę włączenia do niego gotowych do wypełnienia wzorów wniosków sądowych, z których mogliby skorzystać, co zostało uwzględnione w ostatecznej wersji poradnika²². Możliwe, że liczba pomysłów zgłaszanych przez uczestników dotyczących zawartości poradnika byłaby większa, gdyby warsztaty koncentrowały się nie tylko na omawianiu i analizie przypadków z pracy kuratora rodzinnego, lecz także na symulacji działań, które powinny zostać podjęte, aby zwiększyć szanse na odzyskanie dziecka z pieczy zastępczej. Wiedza z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego oraz związanych z nią procedur sądowych staje się dla rodziców kluczowa w sytuacjach, w których muszą ją zastosować, co jednocześnie weryfikuje poziom jej zrozumienia. Dlatego w trakcie warsztatów mających na celu pogłębianie wiedzy rodziców na temat ich praw i obowiązków rodzicielskich należy wprowadzać symulacje realistycznych sytuacji, odzwierciedlających konkretne okoliczności, w jakich znaleźli się uczestnicy. W ramach tych symulacji można przeprowadzać określone schematy działań, które pozwolą zweryfikować zrozumienie omawianej wiedzy prawnej.

OPRACOWANIE PORADNIKA – PRACA INTERDYSYPLINARNA I MIĘDZYSEKTOROWA

Powstawanie poradnika toczyło się w ramach interdyscyplinarnej pracy zespołowej, co pozwoliło na stworzenie wiarygodnego narzędzia wsparcia informacyjnego²³. Siłą badań w działaniu, które wy wpływają z chęci zmiany, przeciwdziałania określonej sytuacji problemowej czy też szerszym uwarunkowaniom strukturalnym przyczyniającym się do utrwalania nierówności społecznych, jest poszukiwanie rozwiązań w wielu różnych dostępnych źródłach i czerpanie z wiedzy i zasobów ludzi organizujących się wokół problemu, którym chcą się zająć poprzez współdziałanie (Wojtczak, 2018). Tak właśnie stało się w tym projekcie, gdyż w toku jego przebiegu obserwowaliśmy, jak rozrasta się sieć osób zaangażowanych wokół pomysłu upelnomocniającego wsparcia informacyjnego

²² Znalazły się w nim wzory wniosków dotyczące: urlopowania dziecka; ustalenia kontaktów z dzieckiem (ewentualnie wraz z wnioskiem o zabezpieczenie kontaktów); zwolnienia z kosztów sądowych; ustalenia adwokata lub radcy prawnego z urzędu; zażalenia na postanowienie sądu; zmiany formy ograniczenia władzy rodzicielskiej; ograniczenia władzy rodzicielskiej; zawieszenia władzy rodzicielskiej.

²³ Opracowano mini-poradnik w konsultacji z: Joanną Ławnicką – sędzią V Wydziału Rodzinnego i Nieletnich Sądu Rejonowego dla Łodzi-Widzewa w Łodzi; Mateuszem Korzeniowskim – kuratorem specjalistą w Sądzie Rejonowym w Zgierzu; Joanną Zajfert – kierowniczką Wydziału Poradnictwa Rodzinnego i Pomocy Specjalistycznej CAPZ w Łodzi; dr Aleksandrą Podkońską – wiceprezeską Fundacji Idee Społeczne FIDEES (sponsorem projektu); Aleksandrem Biegałą – starszym specjalistą pracy socjalnej w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Łodzi.

dla rodziców, a wraz z nią pojawiają się zaangażowani praktycy, „ludzie dobrej woli” – sędziowie, kuratorzy, pracownicy socjalni i pracownicy organizacji pozarządowych, którzy przyłączają się do naszych działań. Z drugiej jednak strony natrafialiśmy na „rafy”, brak możliwości wsparcia i promowania naszej idei, co wymownie odczuliśmy, kiedy jedna ze strategicznych ogólnopństwowych instytucji odmówiła nam objęcia patronatem honorowym wydarzenia promującego i podsumowującego projekt. To wydarzenie wzbudziło nasz namysł nad świadomością istoty łączenia działań nakierowanych na wsparcie rodziców i wsparcie dzieci dających szansę na rozwiązania systemowe odczuwane jako realne wsparcie rodziny.

Finalnie udało nam się wydać mini-poradnik w wersji online oraz w wersji papierowej²⁴ zawierający dostęp do następujących treści przeznaczonych dla rodziców: władza rodzicielska – ograniczenie, zawieszenie, pozbawienie władzy rodzicielskiej; odebranie dziecka; kontakty z dzieckiem; wizerunek odpowiedzialnego rodzica; przebieg postępowania sądowego; reprezentowanie dziecka w sądzie; komunikacja z sądem; przygotowanie do rozprawy sądowej; przebieg rozprawy sądowej; rozprawa sądowa online; bezpłatna pomoc prawna; zespół okresowej oceny sytuacji dziecka; instytucje pomocowe; współpraca z instytucjami; bezpłatne wsparcie terapeutyczne i prawne na terenie miasta Łodzi; wzory wniosków; przydatne materiały dostępne w Internecie; skróty aktów prawnych.

Opracowywanie narzędzia informacyjnego, które jest rzeczywiście przydatne dla rodziców ze zmienionym zakresem władzy rodzicielskiej, ale też dla praktyków, którzy wspierają takie osoby, należy rozumieć w kategoriach procesualnych. Poradnik powinien być wykorzystywany przez rodziców czy też praktyków pracy socjalnej, kuratorów w pracy z rodzinami, a następnie na podstawie ich wiedzy pochodzącej z jego zastosowania²⁵ ponownie opracowany i uzupełniony.

²⁴ Poradnik można pobrać ze strony: *Studenci WNoW UŁ stworzyli poradnik „Rodzicu poznaj swoje prawa”* (2024): <https://www.sciencehub.uni.lodz.pl/aktualnosci/szczegoly/studenci-wydzialu-nauk-o-wychowaniu-stworzyli-poradnik-rodzicu-poznaj-swoje-prawa> (dostęp: 25.10.2024). Wydanie poradnika zostało sfinansowane przez Fundację Idee Społeczne FIDEES z Funduszy Norweskich (Program Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny) w ramach umowy podpisanej 15.01.2024 przez Fundację z Wydziałem Nauk o Wychowaniu UŁ. Z pozyskanych środków wydrukowano 100 sztuk egzemplarzy, które w pierwszej kolejności trafiły do wszystkich rodziców biorących udział w projekcie, a także do instytucji pomocowych i sądowniczych.

²⁵ Na stronie Fundacji Idee Społeczne FIDEES zamieściliśmy ankietę służącą ewaluacji przydatności poradnika i dającą możliwość zaproponowania swoich rekomendacji dotyczących modyfikacji czy też rozszerzenia jego treści: <https://www.fidees.org/nasze-dzialania/rodzicu-poznaj-swoje-prawa> (dostęp: 25.10.2024).

WNIOSKI I REKOMENDACJE

Analiza działań projektowych pozwala sformułować następujące wnioski i rekomendacje.

Tworzenie wsparcia informacyjnego, które rzeczywiście wzmacnia rodziców, wymaga ich aktywnego uczestnictwa w podejmowaniu decyzji dotyczących zamieszczanych treści. Tego rodzaju zaangażowanie nie może być osiągnięte poprzez pojedyncze spotkania warsztatowe – powinno stać się stałym elementem praktyki instytucji. Jednym z kroków w tym kierunku może być opracowanie metodyki pracy warsztatowej z rodzicami, która uwzględniałaby realistyczne symulacje sytuacji, takich jak rozprawy sądowe czy też możliwości działania w trakcie toczącego się postępowania dotyczącego władzy rodzicielskiej.

Informacje przekazywane rodzicom powinny być skorelowane z ich doświadczeniem. Kluczowe jest zatem tworzenie programów szkoleniowych, które przekazują informacje prawne i proceduralne w sposób odnoszący się do rzeczywistych wyzwań, z jakimi mierzą się rodzice. Warto dążyć do połączenia wiedzy teoretycznej z doświadczeniami uczestników, co pozwoli na minimalizowanie nierówności władzy w relacjach oraz budowanie atmosfery zaufania – choć może być to trudne w obliczu systemowych barier i codziennych trudności, z którymi zmagają się rodzice.

Efektywne wsparcie informacyjne to działanie procesualne, które wymaga regularnej aktualizacji narzędzi na podstawie informacji zwrotnych od rodziców i instytucji. Żeby tak się stało, konieczna jest szeroka dystrybucja opracowanych materiałów wśród instytucji sądowych, pomocowych i penitencjarnych²⁶ oraz systematyczna ewaluacja skuteczności tych narzędzi. Konieczne może być także stworzenie sieci wsparcia między instytucjami, co umożliwi kontynuowanie podejścia opartego na prawach – łączącego edukację, partycypację rodziców oraz działania na rzecz demokratyzacji instytucji i włączania grup marginalizowanych w procesy decyzyjne.

BIBLIOGRAFIA

- Androff, D. (2016). *Practicing rights: Human Rights-Based Approaches to Social Work Practice*. London: Routledge.
- Androff, D. (2018). Practicing Human Rights in Social Work: Reflections and Rights-Based Approaches. *Journal of Human Rights and Social Work*, 3, 179–182. DOI: 10.1007/s41134-018-0056-5.

²⁶ Mamy świadomość, że *empowerment* strukturalny, do którego *de facto* dążymy, to działania rozłożone na lata, wymagające zaangażowania wielu środków i instytucji.

- Beresford, P. (2018). Service User Involvement in Social Work and Beyond. Exploring Its Origins and Destinations. *Zeszyty Pracy Socjalnej*, 23(1), 5–20. DOI: 10.4467/24496138ZPS.18.001.8635.
- Beresford, P. (2019). Radicalising Social Work: Involving Everyone; Including All Our Knowledge. W: M. Granosik, A. Gulczyńska, M. Kostrzyńska, B. Littlechild (red.), *Participatory Social Work: Research, Practice, Education* (s. 325–338). Łódź–Kraków: Łódź University Press, Jagiellonian University Press.
- Boryczko, M. (2017). Praca socjalna a świadomość krytyczna. Inspiracje Paula Freire. W: I. Figurska, D. Bienkowska, R. Kozłowski (red.), *Spotkać drugiego: prawo, etyka, praktyka* (s. 153–171). Słupsk: Akademia Pomorska w Słupsku.
- Brodowska, H. (1958). Z dziejów kształcenia pracowników społeczno-oświatowych, 1925–1952. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Społeczne*, seria I, 10, 121–169.
- Chojnacka S., Dymowski M., Grober, A., Kazimierska, J. (2024). *Projekt socjalny „Rodzicu, poznaj swoje prawa”*, WNOW UŁ, mps.
- Croft, S., Beresford, P. (1992). The Politics of Participation. *Critical Social Policy*, 12(35), 20–44. DOI: 10.1177/026101839201203502.
- Fundacja Idee Społeczne FIDEES. <https://www.fidees.org/nasze-dzialania/rodzicu-poznaj-swoje-prawa> (dostęp: 25.10.2024).
- Kamińska-Jatczak, I. (2024). Praktyka tworzenia opowieści na przykładzie fotogłosu rodziców w sytuacjach wieloprogowych. *Przegląd Socjologiczny*, 73(3), 121–148. DOI: 10.26485/PS/2024/73.3/6.
- Marynowicz-Hetka, E. (red.). (2002). *Badanie – Działanie – Kształcenie. Czyli o przydatności dyscyplin społecznych dla doskonalenia praktyki profesji społecznych w dziedzinie oświaty, kultury i pracy socjalnej*, Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
- Marynowicz-Hetka, E. (2006). *Pedagogika społeczna. Podręcznik akademicki*, t. 1. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Marynowicz-Hetka, E. (2018). Projektowanie: aktywność opracowywania projektu działania w przestrzeni kształcenia do pola praktyki. W: L. Telka (red.), *Projektowanie socjalne w kształceniu pedagogów społecznych* (s. 13–30). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- McPherson, J. (2020). Now Is the Time for a Rights-Based Approach to Social Work Practice. *Journal of Human Rights and Social Work*, 5, 61–63. DOI: 10.1007/s41134-020-00125-1.
- Studenci WNoW UŁ stworzyli poradnik „Rodzicu poznaj swoje prawa” (2024): <https://www.scienccehub.uni.lodz.pl/aktualnosci/szczegoly/studenci-wydzialu-nauk-o-wychowaniu-stworzyli-poradnik-rodzicu-poznaj-swoje-prawa> (dostęp: 25.10.2024).
- Szmidt, K.J., Modrzejewska-Świągulska, M. (2014). Walidacja komunikacyjna w analizie wyników badań pedagogicznych. *Przegląd Badań Edukacyjnych*, 19(2), 235–256.
- Telka, L. (red.). (2018). *Projektowanie socjalne w kształceniu pedagogów społecznych*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Tworzymy obrazy, wydobywamy nasze głosy – wystawa w ramach IDUB* (2023). <https://www.uni.lodz.pl/aktualnosc/szczegoly/tworzymy-obrazy-wydobywamy-nasze-glosy-wystawa-w-ramach-idub> (dostęp: 21.10.2024).
- Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz.U.2023.292 t.j. z dnia 2023.02.14).
- Wojtczak, M. (2018). Badanie w działaniu w toku realizacji projektu socjalnego. W: L. Telka (red.), *Projektowanie socjalne w kształceniu pedagogów społecznych* (s. 41–52). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Wronka, J. (2008). *Human rights and Social Justice: Social Action and Service for the Helping and Health Professions*. CA: Sage: Thousand Oaks.

ABSTRACT

The article presents a reflection on the social project titled “Parent, Know Your Rights”, which developed an informational support tool for parents with limited parental authority. The aim of this reflection is to analyze the type of informational support that can effectively empower parents. The project was carried out using a research-action-education approach, involving close collaboration between students and experts. The article describes the various stages of the project based on a rights-based approach in social work, which views support recipients as rights-holders and focuses on developing solutions that respect their rights and dignity. The article outlines the origins of the project rooted in a critical diagnosis of the parents’ situation, the process of knowledge gathering, the organization of workshops, and the interdisciplinary work on the guidebook. The findings from the project highlight the importance of parents’ active involvement in decision-making processes, continuous evaluation, updating of information support tools, and fostering interdisciplinary cooperation between institutions, to more effectively empower parents with limited parental authority.

Keywords: informational support; parents with limited parental authority; rights-based approach in social work; research-action-education; empowerment